

**«ВІЙНА МАЛЮЄ КРОВ'Ю АКВАРЕЛІ» :
МИСЛЕОБРАЗ «ВІЙНА» В ЛІНГВОПОЕТИЧНОМУ ВИМІРІ**

Стецик М. С., Стецик А. В.

ВСТУП

Війна, її жаский мислеобраз, макабричний профіль, рівень болочості, герої та жертви, мілітарна риторика неминуче актуалізують новий тип художньої рефлексії й лінгвопрезентації. У передмові до антології «Війна 2022» головний редактор видавництва «Нова Польща» Євген Клімакін філософськи зазначив: «Після 24 лютого 2022 року багатьом здавалося, що слова померли. На щастя, це не так. Від шоку і болю вони зникли, щоб через якийсь час повернутися – набагато точнішими, чеснішими, безжалючими, понівеченими, але дуже сильними й справжніми»¹. Звісно, війна ознаменовує невимовне страждання, тотальну смерть, що стає буденним явищем, часто – втрату людського, і все ж таки живе та істинно гуманне залишається – із надією «прорости» в майбутньому. Навіть у топі найбільших «жнив смерті», поля яких уже реально простяглися на тисячі кілометрів, життя утверджує себе, свою волю до подальшого тривання, до перемоги конкретного й зримого Добра над всеосяжним, насправду інфернальним злом, утіленням якого є рашистська москва². Своєрідною нетлінною формою порятунку та «проростання в майбутнє» на тлі кривавого осялу новітньої війни, чи не найбільшої в Європі з часів Другої світової, стає мистецтво, передовсім поетичне слово – як найбільш згущене, експресивне, як «псалом скорботи» (Василь Махно), як драматично жаский у своєму натуралізмі «культурний шар» (І. Шувалова) і водночас як шанс «зайти в нове життя» (К. Харченко). «Мистецтво війни має свою специфіку, позаяк воно заряджене та просякнуте мілітарним духом і, за визначенням Я. Поліщука, «приречене балансувати на крихкій межі життя та смерті, насильства й болю, страждання й жертвності»³.

---

¹ Клімакін Є. Передмова. *Війна 2022 : щоденники, есеї, поезія : антологія*. Львів : Видавництво Старого Лева; Варшава : Нова Польща, 2023 С. 13.

² Див.: Стецик М. С. Традиційна поетична лексика в мілітарному контексті (на матеріалі художніх дискурсів Бориса Гуменюка). *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологічні науки» (мовознавство)*. 2022. Вип. 17. С. 121.

³ Поліщук Я. Реактивність літератури. Київ : Академвидав, 2016. С. 103.

1. Феномен новітнього мілітарного мовомислення: від шоку й болю до сили й справжності

Велика війна, що триває десятий рік, вербалізована в різноформатних художніх і художньо-публіцистичних текстах. Маємо на увазі твори С. Жадана, Б. Жолдака, С. Лойка, С. Маркуса, М. Матіос (передовсім останню за силою емотивної проникливості та душевної зраненості книгу «Мами»), К. Мотрич, Є. Положія, С. Талан, В. Шкляра, Тамари Горіха Зерня (за роман «Доця» 2022 року письменниця отримала Шевченківську премію). Серед оригінальних, інспірованих війною творів – дискурси-розважання «Соняхи» та «На ріках Вавилонських» військового капелана А. Зелінського (Т. І.), документальна театралізована оповідь на шану України «Люди й кіборги» Даріо Фертіліо та О. Пономаревої, «Мої думки» Т. Матвіїва.

Війна стрімко ввійшла і в українську поезію. Одним із першим зафіксував її ще 2014 року та видав окремою збіркою з не претензійною назвою «Вірші з війни» поет, прозаїк і заступник командира одного з добровольчих батальйонів, автор новітнього «Заповіту» українських воїнів Борис Гуменюк на псевдо «Кармелюк». Вірші мають поетичну передісторію. Спершу були пости у «Фейсбуці» про події і людей на Майдані. Ще більш наснаженим, емотивно загостреним стало слово Б. Гуменюка, коли над Україною «ошкірилася війна», а він добровольцем пішов «на ту вОйну». З перших днів широкомасштабного вторгнення поет перебував у зоні бойових дій, у найгарячіших її точках, від грудня 2022 року не виходить на зв'язок... М. Слабошпицький зауважив, що Б. Гуменюк переїхав танком усю українську літературу; на думку І. Ребрика, митець і воїн «перепровадив нас на інший берег», а звідти добре видно все, що відбувається з нами на хитавицях війни. Його поезія «не в метафоричному, а в буквальному сенсі виросла з окопів і пропахла фронтом. Вона написана здебільшого між боями на передовій»⁴. Концепт *ВІЙНА* набуває тотального поширення, буквально прошиває увесь хронотоп збірки й «стосується всіх / Мертвих живих і ненароджених»⁵. До слова, цей крилатий Шевченків апелював кризнить у багатьох текстах з війни. У форматі поезій *війна* також відрефлексована у творчому доробку Дмитра Павличка, Сергія Жадана, Любові Якимчук, Світлани Костюк, Андрія Гуменюка, Романа Семисала, Світлани Поваліяєвої, в оригінальній ритмопрозі Тараса Матвіїва.

На початку 2023 року побачила світ антологія «Війна 2022». Нова драматична реальність породила феномен не те що нової – іншої літератури, що є не тільки рефлексією та унікальною обсервацією тих чи

---

⁴ Поліщук Я. Там само. С. 107.

⁵ Див.: Стецик М. Поезія війни в лінгвістичному вимірі. *Рідне слово в етнокультурному дискурсі* : зб. наук. праць. Дрогобич : Посвіт, 2017. С. 346.

тих подій, а передовсім реалістичним (щонайправдивішим!) змалюванням боротьби звичайних українців за свій дім, землю, незалежність. Упорядник антології, яка стала спільним українсько-польським проектом, – Володимир Рафеєнко, 2014 року через російську агресію втратив дім у Донецьку, а під час повномасштабного вторгнення місяць провів в окупації⁶. Антологія складається з трьох частин: це – «На один день ближче до перемоги» (щоденники), «Справжні речі і справжні слова» (есеї) та «Тут більше немає часу» (поезія). Серед авторів воєнних діаріушів та есеїв – знані письменники, перекладачі, блогери, волонтери, журналісти (Сергій Жадан, Юрій Винничук, Лариса Денисенко, Юрій Андрухович, Софія Андрухович, Ірина Цілик, Андрій Любка, Катерина Бабкіна, Анатолій Дністровий, Олександр Михед, Вікторія Амеліна). Письмениця, волонтерка, громадська діячка В. Амеліна влітку цього року смертельно поранена в Краматорську – не діждалась омріяної «деокупації майбутнього». Попри «нестерпний біль цих чорних днів» (І. Цілик), коли «здається, що з тіла витікає життя» (А. Левкова), збірний текст постає через «персональні хроніки війни» (Ю. Ілюха) як жаска «псальма Бучі» (В. Махно), як «поминальна учта» (Г. Крук), рівно ж – як великий «щоденник надії» (Б. Романцова), доленосний шанс «зайти в нове життя» (К. Харченко).

У кожному реченні, фразі, ремарці, репліках, у словообразах, тропях, синтаксичних фігурах крізнять війна, ментальний феномен мілітарі, який уже стійко закарбувався в колективній українській мовосвідомості. У поетичних дискурсах, що є об'єктом нашої лінгвоінтерпретації, війна – буквально, не фігурально – «малює кров'ю акварелі» (Л. Костенко) і звучить «партитурою фінальної музики» (В. Махно). Слова постають «вольговими дугами» емоцій, ураження якими більшість із нас дотепер не відчувала й не переживала – не уявляла, що так може бути, бо, зауважує І. Шувалова, *«в тому минулому житті / навіть не знали / скільки сталевих сантиметрів болю / можна безперешкодно занурити / у наші м'які рожеві тіла»* (1, с. 362–363). Чи ось як про це пише Г. Крук: *«а для цього болю у мене для вас нема назв / а для цього болю в мене для вас нема сліз / і куди б ми не йшли тепер, він з нами скрізь / як підшкірний жах, як застиглий крик, як один із нас...»* (1, с. 328). Серед авторів проникливих поетичних рефлексій, інспірованих широкомасштабним вторгненням, – Ліна Костенко, Мар'яна Савка, Василь Махно, Анатолій Дністровий, Павло Вишебаба, Павло Коробчук, Ірина Шувалова, Олександр Ірванець, Катерина Бабкіна, Гаська (Галина) Шиян, а також цьогорічна лауреатка Національної премії імені Тараса Шевченка Катерина Калитко. Світлана

---

⁶ Клімакін Є. Передмова. *Війна 2022 : щоденники, есеї, поезія : антологія*. Львів : Видавництво Старого Лева, Варшава : «Нова Польща», 2023. С. 13–14.

Повалєєва присвятила збірку «Мінлива хмарність з проясненнями» своєму молодшому синові Роману Ратушному, який загинув під час бойового виходу на Ізюмщині 8 червня 2022 року. «*Я любитиму тебе до скону, рідний, – нехай усі мої вірші належать тобі*» (8, с. 5). «Мої думки. Ритмопроза» Т. Матвіїва – перша книга двокнижжя, що побачила світ уже після загибелі автора («здобуття вічного життя в бою за незалежність України») завдяки старанням його батьків. «*Між рядків цієї ритмопрози криється Тарасова душа < ...>. Тут – його мрії і сподівання, шлях від романтичного юнака до мужнього воїна*», – зазначає в статті «Від упорядниці» мама Героя України Валентина Матвіїв, громадська діячка, поетка.

Українцям ніколи не бракувало драматичного воєнного досвіду, але він довгий час чомусь не викликав широкого суспільного резонансу, позаяк у колективній свідомості більшості усталилося переконання, що в сучасному світі немає альтернативи мирному й спокійному життю, але «після 24 лютого 2022 року жаскі й жорстокі наслідки війни у своїй трагічній невідворотності торкнулися й фатально продовжують обпалювати життя кожного українця. Ментальний досвід болю стає спільним, сукупним, рівно ж і «радість за кожну прожиту мить та за кожен відблиск надії» (А. Зелінський) в хаосі вже не локальних – планетарних буремних подій⁷.

Велика війна загострила трагедію звичайної людини у всіх її можливих формах і макабричних ракурсах, «стала викликом для держави» (Я. Поліщук), реальною, хоча й цілком передбачуваною загрозою для її існування. Літературно-критичних праць про мілітарну поезію (радше – поезію, інспіровану новітньою російсько-українською війною) порівняно небагато, хоча вона й посідає чільне місце в корпусі новітньої соціальної літератури. Це – відгуки й рецензії в інтернет-ресурсах (на платформах «ЛітАкцент», «Буквоїд»), спорадичні студії над лінгвопоетикою мілітарної поезії та прози. У науковій праці різногранно осмислено й творчо використано актуальний науково-критичний доробок В. Слапчука⁸, Т. Пастуха⁹, Є. Барана¹⁰,

---

⁷ Стецик М. С. Традиційна поетична лексика в мілітарному контексті (на матеріалі художніх дискурсів Бориса Гуменюка). *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологічні науки» (мовознавство)*. 2022. № 17. С. 121–126.

⁸ Слапчук В. Війна як дискурс : рефлексія. ЛітАкцент. URL: <http://litakcent.com/2015/02/17/vijna-jak-dyskurs/>.

⁹ Пастух Т. «Вірші бачили все...» : рецензія. ЛітАкцент. URL: <http://litakcent.com/2015/12/23/virshi-bachily-vse/>.

¹⁰ Баран Є. Карфаген має бути зруйновано : авторська колонка. Буквоїд. URL: <http://bukvoid.com.ua/column/2015/12/28/101338.html>.

Т. Джулайко¹¹, П. Кралока¹², В. Теремка¹³, О. Соловей¹⁴ та ін. Три ґрунтовні розділи монографії Я. Поліщука «Реактивність літератури» присвячені глобальним проблемам деморалізації милітаризмом, невихойним ранах пам'яті, осмисленню того, що не надається до поверхового розуміння. Головну увагу (підрозділ «Мистецтво на полі смерті») Я. Поліщук зосереджує на «Віршах з війни» Б. Гуменюка, акцентуючи на тому, що «вперше враження новітньої війни постають з такою безпосередністю, оголеністю та відкритістю, аж до шокуючих подробиць»¹⁵. Л. Голота та М. Слабошпицький посутньо, афористично вишліфувано й емоційно інтерпретують окопну поезію як принципово іншу, «котра категорично відмовляється бути поезією»¹⁶. Використовуємо також основні твердження наукової статті А. Огар, у якій на матеріалі художнього дискурсу війни, передовсім віршів Андрія Гуменюка, виявлено специфіку вербалізації і структурування концепту *ВІЙНА* та його особливого актуалізованого статусу в сучасних реаліях¹⁷. Стрижневі слова-образи збірок Б. Гуменюка «Вірші з війни» та «Блокпост», специфіку експлікації сакрального, традиційну поетичну лексику, що функціонує в милітарних контекстах (на матеріалі мовотворчості Б. Гуменюка), у лінгвопоетичному ракурсі простежено в студіях співавторів розділу¹⁸.

Маємо **на меті** в мовностилістичних категоріях та крізь інтегральну лінгвокогнітивну призму проаналізувати милітарний поетичний дискурс (передовсім знакові мислеобрази) як «охудожнений документ» ментального переживання війни (Великої війни) і як феномен часто жаскої «окопної правди», шоку й збірного матеріалізованого

---

¹¹ Джулайко Т. Належати війні : рецензія. URL: <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2014/12/02/074516.html>.

¹² Кралока П. Очима людини, що дивилася в очі смерті : рецензія на книгу Бориса Гуменюка «Вірші з війни». URL: <http://portala4.pl.ua/kultura/knyhu/2228-ochyma-liudyny-shcho-dyvylyasia-v-ochi-smerti-retsenziia-na-knyhu-borysa-humeniuka-virshi-z-viiny>.

¹³ Теремко В. «...Жив і горів разом зі своєю країною» : передмова. *Борис Гуменюк. Блокпост : Вірші. Новели. Публіцистика*. Київ : ВЦ «Академія», 2016. С. 5–6.

¹⁴ Соловей О. Війна і вірші : рецензія. Буквоїд. URL: <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2014/12/04/073709.html>.

¹⁵ Поліщук Я. Там же. С. 115.

¹⁶ Докл. див. про це: Слабошпицький М. Велика війна 2014... : Україна: виклики, події, матеріали. Київ : Ярославів Вал, 2015. С. 213–228.

¹⁷ Огар А. Вербалізація концепту *ВІЙНА* в сучасному художньому дискурсі. *Рідне слово в етнокультурному дискурсі* : зб. наук. праць. Дрогобич, 2019. С. 38–47.

¹⁸ Стецик М., Волощук І. «Побудь, мій Боже, отут зі мною». Художній дискурс війни крізь призму сакрального. *Дивослово*. 2019. № 1. С. 51–57; Стецик М. С. Традиційна поетична лексика в милітарному контексті (на матеріалі художніх дискурсів Бориса Гуменюка). *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологічні науки» (мовознавство)*. 2022. № 17. С. 121–126.

(щонайреальнішого) й водночас метафізичного болю та «радості за кожну прожиту мить і відблиск надії».

2. Слово, що має вагу. «Вірші – як турнікети»

(у пошуках психоемоційного захисту та ментальних сенсів)

Останнім часом у соціальних мережах точаться доволі гострі суперечки: а чи треба писати про війну, чи варто вихлюпувати на широкий загал дев'ятий вал позамежових емоцій – чи то з нульових позицій, що під Ізюмом, Лиманом, Ямполем, Соледаром, Бахмутом від поетів-самовидців (добровольців, тероборонівців); чи з Бучі, Ірпеня, Гостомеля, Києва, Маріуполя, що опинилися в найбільшому «пеклі страждань-терпіння» (О. Ірванець)? У перші дні й місяці війни якось не думали над «треба чи не треба писати». Про це непретензійно, але правдиво сказала Олена Павлова: «...слово і музика – це теж зброя. Або ліки. Вірші – як турнікети, що спиняють витік сил» (1, с. 179). І далі: «Дні війни – наче нове літочислення. Час тепер має чіткий відлік з нуля. Точніше, з 4:30 24 лютого. Все, що було до – далека казка. Все, що попереду – невідома невідомість. Важливо – ця мить, що зараз...» (1, с. 179). Поезія стає надійним дороговказом у пошуку психоемоційного захисту, аби не втратити етичні й ментальні сенси. Зрештою, на це вказують укладачі Енциклопедичного словника символів культури України: «Війна в психологічному плані відноситься до категорії «пограничної ситуації», тобто вкрай небезпечної, невизначеної, непередбачуваної, такої, що загрожує життю людини і майже не залежить від її волі і розуму. Чим менше вона керована і залежна від людини, тим сильніша схильність людини до пошуку психологічної опори» (ЕССКУ, с. 123). «Заїхав на хвилю випрати шмот на ходу. / Я вірю, виживе, / Але не повернеться, / Не повертаються бо з війни» (8, с. 15). Природно постає й вічне українське екзистенційне питання й дуже чітка та водночас відсторонено філософська відповідь: « – Чому знову ми? Чому завжди – ми? / Чому знову мої сини? / – Ну, по-перше, ми – не «знову», ми – / Повсякчас. / По-друге: скільки рим існує у нас «не згас»? / Отож-бо. Ми – сіль землі, а сіль – це реліктових / сліз кристал. / Ми – сіль землі, наші сльози – сталь. / Наше серце дивної форми, бо наше серце – мапа, / наші руки – мечі!» (8, с. 15). Експресії рядкам С. Поваляєвої додає карбований ритм, біблійна прецедентність (українські захисники, серед яких її загиблий син, – сіль споконвіку загроженої землі), риторичні й позірно беземоційні питання. Імплікований драматизм якраз і в тому, що замість очікуваних материнських тренів-голосінь – «сльози-сталь», внутрішня змобілізованість і трансцендентна готовність прийняти найжорстокіші виклики війни, у якій «ми – повсякчас».

Ліна Костенко, на чие слово завжди чекала Україна, на четвертий день рашистського наступу поетично стримано й непретензійно в трьох чотиривіршах закумулювала особисте переживання вже другої на своєму віку війни (чи не тому так багато алюзій до власної творчості, зокрема до знаменитої поезії «Мій перший вірш написаний в окопі»), рівно й переживання мільйонів: *Підкрадається лихо нечутними кроками. / Але раптом зненацька зупиниться мить. / Почорніє село обгорілими кроквами. / І на білому світі війна заgrimить. // Захлинаються кров'ю і димом світанки. / Вигинає імперія хижий хребет. / По дорогах повзуть розчепірені танки. / Причайлася свастика в літері Zet* (1, с. 308). До слова, Ліна Костенко однією з перших ще 2014 року в поезії «І жах, і кров. І смерть, і відчай» безпомилково поставила росії та її очільнику діагноз – «хижа орда», «звір огидної породи», «Лох-Несс холодної Неви» (1, с. 307–308). Мисткиня афористично апелює до людства, адже на кривавих полях безкомпромісної української війни (не внутрішнього конфлікту чи олігархічних «розборок») уже тоді на карту було поставлено долю європейської цивілізації: *Куди ж ви дивитесь, народи?! / Сьогодні ми, а завтра ви* (1, с. 308).

Чимало образних пасажів письменниці сприймаються як взірцеві і навіть стали художньо прецедентними: у контексті новітніх реалій знаменита «метафорично-ключова» (Іван Дзюба) **Мадонна Перехресть**, яка дала назву одній з останніх збірок поезій, трансформувалася в трагічну **Мадонну Бомбосховиц**. Філософічність і певна рецептивна фігуральність «благословляючої Мадонни» суєтного світу, що дає людям надію хоч якось зрозуміти, пізнати та пошанувати одне одного, «подолавши маршрути горя і безчестя», перетікає в образ Тої, на яку у відчаї уповає загрожена вже реальною смертельною небезпекою («струснуло стіни і двигтіло довго це, / сирени вили блискало на склі») нерозважлива українська людність. Надто легковажно й зухвало інфантильні й недалекоглядні «шанувальники шоу» поставилися до власного вибору: «*Не дуже людям думалось про честь, / усе хотіли хліба і видовищ. / Колись була Мадонна Перехресть. / Тепер у нас Мадонна Бомбосховиц*» (1, с. 310). У романі «Записки українського самашедшого» постає зворушливий образ хлоп'ят юних, чорнобрових, що «*знов чорнобривцями стають*» (4, с. 339). Йдеться про сотні (тисячі) українців, що змушені були виконувати «інтернаціональний обов'язок» і часто гинути на чужих війнах, що особливо боляче – уже і в незалежній Україні (миротворчий контингент в Іраку). Щемливий образ юних хлоп'ят-захисників постає вже у контексті Великої війни, актуалізовано семи «драматизм, «трагедійність», «усвідомлена жертвність», «вдячність»: *У нас вже підриваються на мінах. / В полях по обрії брухту*

*і броні. / У нас стрічають люди на колінах / своїх убитих хлопців на війні.
// Росли, росли – і вирости хлоп'ята. / Чийсь кохані і чийсь сини. / Щоб
Україна не була розп'ята, / пішли боротись, – хто ж, як не вони?!
(1, с. 310).*

Поетка й перекладачка Юлія Мусаковська у вірші, датованому 17 березня 2022 року, дала відповідь майбутнім псевдокритикам і резонерам, чи є сенс писати про війну під час війни: *Хто сказав, що слова зараз не мають ваги? / Наші слова, які пишуться на повітрі / розпеченим залізом подихів, / кривавими згустками вражають на поблідлих губах, / вгризаються в ґрунт під нашими ногами, / осідають на одяг і черевики / прахом від зруйнованих домівок. // Наші слова / тягнуться до близьких – до всіх, розкиданих / по простреленій мапі країни. // Слова, які згрибаємо у наплічник / в останню мить перед виходом. // Слова, якими притискаємо зяючу рану, / розпанаханий тендітний життя безпеки, / це підлітки. // Наші слова, тверді та опуклі від гніву, / чорні від горя, / як бетонне перекриття давнього бомбосховища. / Немає нічого тривкішого за них, / нічого непроминальнішого (1, с. 383–384).* Слова, народжені війною, стали голосом цілого покоління, голосом болю, любові та гніву всієї країни, зрезонували в ментальних праглибинах надсвідомого.

3. Образно-лексична партитура «віршів з війни»: дискурсивні контрасти

Поезія, що народилася на війні, особливо після 24 лютого, засвідчила принципово інший, інакший спосіб образного мовомислення, у якому знято одвічний парадокс – поєднати позірно непоєднуване, алогічне – мову війни з мовою поезії. Війну, яка реально торкнулася кожного, не доводиться «прикрашати й естетизувати або поезію опускати до розуміння війни»¹⁹, сама дійсність, балансування над прірвою життя і смерті, що десь блукає на інтимній відстані до кожного, дивним чином через посередництво художнього слова згармонізувала їх. З іншого боку, на війні, зауважив А. Зелінський, «народжувалася якась нова сакральна естетика українського майбутнього – спільного для усіх нас, доволі різних, об'єднаного подвигом тих, хто сьогодні тут жертвує своїм життям не за ту чи іншу ідеологічну бутафорію, а за саме життя – за найрідніших, найдорожчих, за найбільш людське, за все те, що, зрештою, називаємо Батьківщиною»²⁰. Україноцентричні драматичні мотиви домінують у ритмопрозі Героя України Тараса Матвіїва: *Україна – загадка і моя печаль. Крізь мене твої віки величі й страждань пройшли за грань життя. Навіть у пеклі я – українець, ти – моя мати*

---

¹⁹ Поліщук Я. Там само. С. 105.

²⁰ Зелінський А. Там само. С. 19.

(5, с. 11). Ці рядки з направду архетиповою фундаментальністю межують з екзистенційним пророцтвом, «магією протопредківських одкровень» (І. Павлюк). Жертовність тих, хто став на захист України ще 2014 року, – усвідомлений вибір, поклик із глибин гордих представників українського роду, які щедро зрошували «чорну рілля ізорану» власною кров'ю. Мотив високої офіри крізнить у тексті поета Т. Матвіїва (воїна «Сармата»): *Моя мрія – загинути, як Прабатьки. У полі, над головою – блакить. В ногах – чорнозем. У руках – зброя, в душі – полегкість. І хай клюють ворони тіло, байдуже* (5, с. 11). «В окопах, – зазначає народний поет України І. Павлюк, професор Львівського національного університету імені Івана Франка, у якому навчався Т. Матвіїв, – де життя-смерть сильніші за слово, не напишеш роман, який письменники-воїни, можливо, написали би пізніше, якби zostалися живі, тому й Тарас залишив нам, нащадкам, лише творчі записки та вірші, де любов до батьків, до друзів-побратимів, до України стає після його відходу Додому сакральною, а саме слово – Логосом, піснею» (6, с. 10).

Вірш Б. Гуменюка «СМС-повідомлення зі Слов'янська» постає як поетичний теологічний розмисел про неминучість великої (сукупної!), але цілком свідомої жертви: *Ті мечі що кують зозулі / значать долю мою навхрест / Нащо тіло – ловити кулі / Нащо вмер – щоб знову воскрес* (2, с. 4). Завершення – майже в дусі релігійного екзистенціалізму: *Наш блокпост чимось схожий на церкву / А окоп – мабуть на вівтар / «Хочу сина твого у жертву» – / Знову просить Старий Вівчар...* (2, с. 5). Сакральний мислеобраз **жертва (офіра)** у контексті мілітарних дискурсів зазнав певної десимволізації і водночас конкретизації та гуманізації. Національні й оказіональні компоненти почати витіснили абстрактні архетипні первні (навіть християнські). Вірш Б. Гуменюка «Пам'яті Руслана, побратима, загиблого бійця батальйону «Айдар» написаний від імені бійця, який перейшов межу життя і вже звідтам промовляє про його глибинні закони. Свою смерть боєць бачить немовби відсторонено, раціонально, як щось принагідно-неминуче, немовби полемізує з молитвою Христа в Гефсиманському саду (Лк. 22 : 42), бо це ж війна (а на війні – як на війні): *Щоб перемагати / Ми повинні постійно приносити криваву жертву війні / Вчора настала моя черга* (2, с. 79). У П. Вищебаби ідея жертовності імплікована в позірно буденних рядках: *Український світанок зійде над Донецьким кряжем, / хтось із нас неодмінно до ночі в цю землю ляже* (1, с. 435). Проникливе поетичне одкровення невідворотності й вселенської трагедії жертвопринесення молодого життя прочитуємо у вірші на той час 25-річного «Сармата», який він присвятив «усім загиблим добровольцям, хто тримав зброю в Пісках, Первомайську, Водяному, Мар'їнці і по всьому фронту»: *Ми прості обшарпані хлопці / із запилженими очима / і втомленими серцями / ми вмираємо / щодня і*

щогодини / а з нами матері і ненароджені діти / а в нас не відкриті таланти й континенти / навіки збіднілий світ / без наших усмішок і мрій / ми вмираємо / щодня і щогодини (5, с. 163–164).

Дивовижні типологічні сходження простежуємо в ритмопрозовому диптиху «Як будете ховати» порівняно юного Т. Матвіїва та в «Заповіті» досвідченого воїна з мечем Арея Б. Гуменюка. Сповідуючи християнські етичні заповіді, автори намагаються узгодити їх з алогічними законами війни, з готовністю принести в офіру власне життя. Часова відстань між текстами – неповних півтора місяця (29.06. 2014 – Т. Матвіїв, 08.08.2014 – Б. Гуменюк). У «Заповіті» Б. Гуменюк апелює до прецедентних фольклорних та євангельських образів, актуалізує відповідні алузії: *Було б добре якби на тому місці було поле / Колосилося жито / Щоб жайвір у небі / І – небо / Багато неба – / Ви можете собі уявити, який хліб родитиме поле / Де лежать бійці?! / (В нам'ять про нас їжте хліб з поля / Де ми полягли)* (2, с. 135–135). Крізь «звуглені слова»²¹ новітнього українського тестаменту воїна «Кармелюка», що вирвалися з душі, зраненої війною та розтерзаної побаченим і пережитим, уплітається світлий мотив, вербалізований архетипними символами **поле, небо, жито, хліб**: життя триває і триватиме вічно, доки є воїни, готові за цю неперервну трансцендентність, не вагаючись, віддати власне життя. Скажімо, **жито** – символ родючості, достатку; здоров'я, щастя; символ неперервності роду, етнічної свідомості, духовності українців. Праукраїнці, одвічні хлібороби, розглядали жито як основу життя. Митрополит Іларіон зазначав, що на Русі-Україні «жито особливо поважалося як правдивий середник до життя (жито від жити)». Жито ритуально супроводжувало всі життєві етапи; у фольклорі й літературі воно символізувало також кохання, шлюб, битву (ЕССКУ, с. 260–261). Саме через контамінацію у семантичній структурі символами **жито** компонентів «кохання», «шлюб», «битва» постає давньоруський образ кривавих жнив. Це не випадково, адже в колективній етносвідомості символи життя і смерті часто наближалися, а то й отожднювалися. Образи такої сугестивної сили й проникливості народжуються від надзвичайної дискурсивної органіки, де «все – навсправжки»²².

Юний «Сармат» (Т. Матвіїв) у диптиху філософськи резонує: *Це не заповіт. / Прохання: / Будьте гідними ранкового сонця!* (5, с. 9). «Як кожна поетична натура, – зауважує І. Павлюк, – Тарас Матвіїв думав про смерть, складав свій Заповіт, не знаючи (хоча передчуваючи), коли заповіт цей, як і кожне слово поета, уже стане заповітним» (6, с. 11). Прикметно, що сам автор вважав написане недосконалим утіленням

²¹ Слабошпицький М. Велика війна 2014...: Україна : виклики, події, матеріали. Київ : Ярославів Вал, 2015. С. 220.

²² Слабошпицький М. Там само. С. 224.

думок, «досконале зосталось потаємним» (5, с. 4). Дуже потужні нелінійні наративи, як резонує Г. Яценко, розгалужуються на фрагменти любові до рідної землі, почуття святого обов'язку мужа-воїна, актуалізують високу ідею Чину (6, с. 19): *Як сказати, щоб вас пройняв мій біль? / Біль чорної матері, біль землі потривоженої? / Коли почуєте стогін вітрів Сходу? // Не виправдовуйте свою черствість буднями. / Не виправдовуйте пристосуванством нервової системи. / Які то будуть живи цього літа рясні / і маки в житті!»* (5, с. 9). **Червоний мак** – знак пролитої крові, жертвності, аби тривало життя, нагадування про мільйонні жертви війн двадцятого століття, що стали найкривавішими в історії людства. У колективній мовосвідомості, зазначає О. Потапенко, **мак** – символ безмежності зоряного світу; Сонця, зорі; сну і смерті; плідності, заспокоєння; швидкоплинного життя; красивої дівчини; безневинно пролитої крові (у християнстві); надійного обереха від нечисті. Мак у багатьох міфопоетичних системах ототожнювався зі сном і смертю. У християнській літературі крізьнить мотив про те, що маки ростуть на крові розп'ятого Ісуса Христа, отожд маки – символ безневинно пролитої крові. У фольклорі мак – це дівоча врода та світанкова швидкоплинність людського життя. У художніх дискурсах мак зазвичай символізує козака, що героїчно загинув, боронячи Україну (ЕССКУ, с. 475–476). Обидва поетичні тестаменти органічно єднає архетипний символ **землі**. У Т. Матвіїва омовлено романтизовано-піднесений і лаконічний «*біль чорної матері, біль землі потривоженої*». Українська культура як органічний сегмент світової «нагромадила потужний образний і сюжетний матеріал, тому актуальним є дослідження проблеми зображення землі як системи художньо-структурних та художньо-поетичних реалій», головню як місця, де можна знайти захист, притулок, що більше – протистояти ворожій силі²³. У Б. Гуменюка **земля** *ненависна, донецька, черства, закам'яніла й водночас дорога, ласкава, солодка* – як мати, як пульсуюче серце: *Сьогодні знову копаємо землю / Цю ненависну донецьку землю / Цю черству закам'янілу землю / Тулимося до неї / Ховаємося в ній / Ще живі. / Ми ховаємося за землю / Сидимо в ній тихо / Наче малі діти за маминою спиною / Ми чуємо як б'ється її серце / Як вона втомлено дихає / Нам тепло й затишно / Ще живі. / Завтра ми вже будемо мертві / Може багато з нас / Може всі. / Не забирайте нас із **землі** / Не відривайте нас від **матері*** (2, с. 132).

Архетипний образ-символ **земля** в українській лінгвокультурі контамінує спектр значень, головню це мати-годувальниця, берегиня, вітчизна (у біблійному сенсі). «Це материнське лоно, у якому формується не лише фізичний, а й духовний генотип людини», рівню ж і

---

²³ Див.: Голобородько К. Ідіостиль Олександра Олеся : лінгвокогнітивна інтерпретація. Харків : Харківське історико-філологічне товариство, 2010. С. 397.

духовний генотип соціуму й культур, націй і вселюдської спільноти. Україну, її мову, ментальність, готовність віддати за неї життя не можна зрозуміти поза якоюсь містичною прив'язаністю до неї, землі (ЕССКУ, с. 287–288). Гуменюків «Заповіт» написаний від умовного колективного імені тих «ми», що, буквально вкопуючись–вгризаючись в рідну землю, стають на прою зі смертю: *А сьогодні ми ще копаємо землю / Цю дорогу українську землю / Цю солодку ласкаву землю / Пишемо гуртом саперними лопатками / На її тілі / Останній вірш української літератури / Ще живі* (2, с. 135). За визначенням Я. Поліщука, «в деталях їхнього заповіту оприявнюється весь жах новітнього масового людиновбивства, яке позбавляє воїна того, що віками вважалося віддаванням належної шани героям, – можливості бути похованим», тобто сакрального християнського ритуалу повернення²⁴.

Ще задовго до широкомасштабного вторгнення Я. Поліщук, рефлексуючи над поезією «окопної правди», передусім над творчим доробком Б. Гуменюка, застерігав від певної безпорадності в експлікації не відчутого й не пережитого особисто. Як «глибоко відчуті отой властивий нерв, без якого вірші про війну – лише порожня тріскотнява чи псевдосентиментальна тягомонина: закриєш книжку, і вже нічого від неї нема...»²⁵. Новітні вірші з війни здатні тримати читача в силовому полі високої, часом граничної емоційної напруги, а їхня образна система, попри автологічність і жаский натуралізм, стає справжнім художньо-естетичним феноменом людського переживання війни. Тут взірцем може слугувати мілітарна мовотворчість Б. Гуменюка, що не лише поетично закарбувала події пекельного літа – осені 2014 року, а й екстраполювалася на тотально криваве українське сьогодні: *Як писати про хлопця / Якому осколком розпороло живіт / Надвоє як скальпелем рівненько / Він біг і кишки просто вивалилися на землю / Намоталися на ноги на берці / Він сів ще живий в агонії до стіни приперся / Затихає кишки назад в черевну порожнину / «Допоможіть хлопці» / А як ти йому допоможеш / А писати – як* (2, с. 47). Кожне слово своїх віршів поет вивіряв не класичними вокабулярами, добував не з глибин власної пам'яті, обтяженої письменницьким досвідом, а віднаходив «там, серед вирв, димів, гарячих гільз та осколків, під смертоносним градом зі збожеволілих небес»²⁶.

Бачимо в текстах Б. Гуменюка й омовлений армагеддон війни, що вражає своїм натуралізмом, навіть брутальністю. Іноді напрошується питання: а чи поезія це? Чи потрібно аж так (до фізіологічної відрази) епатувати читача? Чи все-таки це необхідний пасаж, цілком свідомо

---

²⁴ Поліщук Я. Там само. С. 110.

²⁵ Поліщук Я. Там само. С. 106.

²⁶ Слабошпицький М. Там само. С. 224.

авторська інтенція, аби протистояти жахові, жорстокості, насильству й абсурду, що несе війна, яку розв'язали не ми: *Я з тих які бачили / Теплі випари людських нутроців / Солодку сукровицю незагоєних ран / Сонми вдоволених черв'яків* (2, с. 103); *Ось так лежать твої сини / Стікають гімном і сукровицею / Принаджують мух і паразитів / Рої комах опікуються ними / Залазять в ніс в рот у вуха / Черва виїдає їхні нутроці* (2, с. 99); *Твій улюблений син перетворився / на шмат тухлого м'яса: / Бог від нього відвернувся / Богові немає діла / До цього шматка тухлятини / Навіть дияволу на нього наплювати / Смердючий шмат протухлого м'яса / І більше ніхто / І більше ніхто* (2, с. 99). Ось така несподівана лексична партитура, замість очікуваних (хоч якихось) поетичних атрибутів – лексеми та лексичні комплекси, що викликають фізичне відчуття огиди, нудоти, не кажучи вже про коло асоціатів, тобто актуалізуються аж ніяк не поетичні семи «труподство», «розкладання тіл» (бо на війні – як на війні!): *випари людських нутроців, смердючий шмат протухлого м'яса, сукровиця, черв'яки, мухи, паразити, рої комах*. «Ці поетичні балади, – зазначає М. Слабошпицький, – жорстокі, як сама війна. <...> Війна розстріляла всі сентименти й ілюзії»²⁷ Семи «потворність» «відразливість» увиразнені і в книзі М. Матіос: – *Не знаю, навіщо брешуть, що смерть красива <...>. На полі бою вона потворна. Розумієш? Огидна. Але ніхто не хоче казати правду. Правда така сама смердюча, як і зогнилі кишки «двохсотих»* (7, с. 258). Дещо м'якше окопна правда війни омовлена в текстах поетів-кіборгів Євгена Семеніва та Романа Семисала: *Ми спали там, брате, у ямах холодних, / Де гріють лиш мрії і туга за домом. / Бувало, що пили ми воду з калюж, / Вечеря для десятка – один підсмажений вуж* (9, с. 40). *І мороз, і під нігтями бруд, / І прозора, як трати, посадка, / і запої, і зброя, і блуд, / і зачовгана плац-палатка* (9, с. 72). Попри позірну мілітарну автентичність, непривабливість і натуралізм (*ями холодні, вода з калюж, підсмажений вуж, бруд під нігтями, запої, блуд, зачовгана плац-палатка*), така поезія (Поезія!) безпосередньо апелює до емоцій та свідомості людей, головню європейців, спонукаючи їх співпереживати українській драмі двадцять першого сторіччя під назвою **війна**. М. Матіос б'є у щонайглибшу суть пережитого, відкриває шлюзи кривавої літургійної драми (жанрове визначення твору – драма на шість дій). Оголено-натуралістичні сповіді наших воїнів, які виходили «зеленим коридором» з Іловайського котла, шокують своєю правдою, що за межею розуміння. Тут ідеться не про етичні фільтри, естетику чи поетику: *Я нічого тоді не чув і не пам'ятаю... мене тепер переслідує лиш одне: звук вибуху й земля, що літає під самим небом, а в небі таке велике чорне сонце, і під тим сонцем упереміш із землею розлітаються тіла моїх побратимів... от я щойно*

²⁷ Слабошпицький М. Там само. С. 224.

йшов з ними плече-в-плече, а зараз частина їхніх тіл літають під небом, а я дивлюся на чорне сонце, як паралізований... а потім я провалився... далі пам'ятаю, як три доби... три доби... збирав з листя росу, так хотів пити, мучила спрага й гарячка... три доби мене смажило сонце, гарячка, долучився голод. Я жував корінці трави і обгризав гілля куців, як пес... і злизував росу... я горів. Не знаю, скільки разів я непритомнів і приходив до тями. У мене не було сили перевернутися на другий бік, затулитися від сонця... а коли не ставало роси, я пив з долоні свою сечу... вона була з кров'ю... (7, с. 244–245).

Сучасні автори віднаходять свої найвластивіші (поки що не такі жорсткі, й відверто брутальні) слова на київській Оболоні, куди вже в перший день війни увірвалися рашистські диверсійні групи; у людському потоці через річку в Романівці; на вулицях багатостраждальної Бучі; на Краматорському вокзалі в криваву Страсну суботу; у Маріупольському театрі, що став для тисяч українців анатомічним: *З півночі онде орда проривається / і для цивільних нема укриття. / Брід-перебрід через річку в Романівці. / Наша дорога від смерті в життя. / Київ стоїть! Київ міцно тримається* (1, с. 401–402); *ми тепер їх уже не покличемо / ні питальним знаком – ні кличною / формою – яка у нас є / в кого руки заломано й скручено / хто лежить на вулицях Бучі / по дворах під дощем гниє* (1, с. 375); *тут не театр історії – анатомічний театр. / хочеш не хочеш, тіла навчаються помирати. / інколи – наодинці, але частіше – разом. / стоячи рівно, лежачи, сидячи, покотом, плазом. / небо ніяк не плаче – тільки дрижить над кістками / дивних дірявих будинків, рук, що тяглися до мами. / пальчиків нерозпротаних / в темному льосі-лоні. / плаче над недокоштками тих, / хто тепер в полоні. / плаче, червоно брижиться. / нібито сходять кров'ю* (1, с. 340). Майже весь текст «(анатомія / Маріуполь)» Катерини Міхаліциної – нанизування автологом, що породжує страшну візуалізацію та ефект присутності. Своєрідним поетичним пуантом, звісно, є позірно маловиразний словообраз «анатомічний театр», у якому контекстуальна актуалізація семантики терміносполуки інспірує наравду метафізичний жах.

Український лінгвопростір за останні дев'ять років стрімко мілітаризувався. Лексика, що була комунікативним сегментом військових, поширилася в загальнонаціональному масштабі. З медійної сфери за короткий відтинок часу перейшла в художній мовопростір, обпаливши, образно кажучи, тендітні пальці етики й естетики вірша – класичного й постмодерного. Навіть у текстах про Другу світову війну немає такого густого розчину військової лексики, такого фізично відчутного голосу смертоносної зброї, як у сучасній мілітарній поезії, зокрема в Гуменюкових віршах: *авіаносець, амуніція, арбалет, берці,*

*БеТееР, бій, вибух, вишкіл, війна, військовополонені волонтери, ворожі катери, гармата, гаубиця, гільза, гранатометник, двоохсоті, «джмель», добровольці, залповий вогонь «Град», засідка, зачистки, зброя, зельонка, калаш, камуфляж, канонада, каска, командир, крупнокаліберна гармата, кулемет, кулеметна стрічка, кулі, меч, міни, міномет, мушкет, набої, обстріл, окоп, опізнавальні знаки, оптика, осколок, патрулювання, пееми, передова, піхотинець, побратими, позивний, поле бою, полігон, полон, приклад, прикордонник, рація, речмишок, ріжок з набоями, розвідники, розтяжки, ротний, РПГ, граната, саперні лопатки, СВД, сигнал тривоги, снайпер, схрон, танк, тепловізор, тете, траншея, трофеї, трьохсоті, укриття, чека, чота, чотовий, штик. У невеличкій за обсягом збірці «Вірші з війни» – майже двісті спеціальних лексем (сукупно зі сленгізмами та без урахування псевд і позивних), в окремих поезіях мілітарні лексеми – у кожному рядку: *А захисних лат на солдатів не залишається / У нього стріляють з кулеметів / Довгими чергами / Б'ють з мінометів / Накривають градами / Насамкінець рубують саперними лопатами / Колють штикнузем* (1, с. 123); *Тут поранених називають трьохсоті / Тут загиблих називають двоохсоті / Юнак здригається, коли чує, як його товаришів / позначають цифрами / (Хто плаче за цифрами?)* (1, с. 6).*

Багато спеціальної лексики і в сучасних текстах: *«байрактар», бомба, бомбосховище, вибух, війна, броня, брукт, міни, танки, сирени, зачистка, ракетні вирви, військо, допит, прильот, мішень, нульовка, сухпаї, снаряди, протитанкові їжаки, вісімдесята бригада, ЗСУ, повітряна тривога, відбій, укриття, тепловізор, бронік, «ураган», «град», канонада, снайпер, бойовий транспорт, тероборона, фронт, капелан, наприклад: У нас вже підриваються на мінах. / В полях по обрії брукту і броні* (1, с. 310); *У мене замість пульсу – заряджений магазин. / Замість серця – високоточна ненависть. / У нас тут свої перемовини – розтяжки й міни. / У нас тут свій гаазький судовий процес* (1, с. 344–345); *Тільки думка майне, як заправиш в ріжок набої, / що ти жив як простий чоловік, а помреш як воїн* (1, с. 435); *Вранці я уявляю, як свіжі вирви ракетні, / ніби отвори на сопілці, міняють звучання вулиці* (1, с. 317).

Якщо авторські емоції, образно кажучи, зашкалюють, тоді поетичні рядки «підриває» потужний арсенал тропів і каскадів розгорнутих тропеїчних сполук із мілітарним компонентом. Найбільше таких тропів – у текстах Б. Гуменюка. Це – порівняння й класичні метафори: *місяць у нього це горло крупнокаліберної гармати* (2, с. 9); *ти ріднишися зі своєю зброєю і стаєш ви суть одно* (2, с. 18); генітивні метафори, увиразнені епітетами: *ошмаття зораної вибухами землі* (2, с. 8); складна мова мовчазних *автоматів* (2, с. 6); складні тропеїчні комплекси: *«мовчазний набундючений автомат тихо як меч самурая /*

щоразу глибше йому заходить в душу (2, с. 6). Вражають високоточністю конструювання й персоніфікації, що експлікують (рідше – імплікують) концепт війни: **чотири ручних гранати** як **крадькома визирали** з підсумка (2, с. 10); **а на зміну дню небо викотить на позицію крупнокаліберну гармату місяця** (2, с. 11); **земля і небо заїдаються кров'ю** (2, с. 102); **земля із середини бубнявіє кров'ю** (2, с. 103); **кров усе пам'ятає, кров має власний біль і пам'ять** (2, с. 119). Прикметно, що мілітарна метафорика й тропеїчні комплекси з мілітарним лексичним наповненням корелюють з інтенцією «окопної правди» поета-воїна Гуменюка («Кармелюка»). Образно-тропеїчні словосполучення немовби свідомо заземлені, буденні, фронтові, у камуфляжі – з поля бою, з блокпосту, з нуля, де «вірші бачили все». До такої «окопної стилістики» потроху адаптувалося й перо Т. Матвіїва: **Ми одиниці чиєсь доповіді / ми чорні стрічки чиєсь скорботи / ми лиш обвуглені кістки без іменних жетонів** (5, с. 164); **Наші горнила розпечені, ждуть!** / Бруд, втома, ніт. / **Перемога пахне гідко** (5, с. 179).

Дещо іншим є механізм метафоротворення та тропеїчного узагальнення в новітніх текстах. Тут більше абстрактних візій, художніх рефлексій, естетизації, вишуканої тропіки, апеляції до претекстів, хоча всі вони й перебувають в орбіті концептосфери «війна». Наприклад, у Ліни Костенко: **Вигинає імперія хижий хребет** (1, с. 308); **А вибух був – як жовта хризантема, / що на пів неба раптом розцвіла** (1, с. 308); **Посіють бомби – ненависть пожнуть** (1, с. 309); **Почорніє село обгорілими кроквами** (1, с. 308); **Лиш над Києвом очі святої Софії / спопеляють навіки новітню орду** (1, с. 308); **Регоче диявол / І встає з руїн / Сивий Янгол українського некла** (1, с. 311). Як завжди, довершеними й місткими є Лінині генітивні метафори (**Мадонна Перехресть, Мадонна Бомбосховиця**), підсилені оригінальними епітетами або широким образним контекстом: **Її палітра – попіл пожеариць. // Її пейзаж руйновище кварталів. / Порожніх вулиць вицвіла постель** (1, с. 309); **Виходимо з моря своєї гіркої недолі. / Заходимо в повінь усіх Вавилонських рік** (1, с. 311). Аналогічно сконструйовані тропи й тропеїчні комплекси в поезії К. Калитко: **Фактологія виснажена і, ніби хмиз, суха. / Довгі пояснення і надмірні, і марні, / поки згустки пекла викашлює Марік, / поки нічний вогонь розиматовує Харків** (1, с. 313); **Після скипілої в людських зіницях води / більше не буде безневинного неба. / Досвітні сирени історії** (1, с. 314); **Чорна лють залізними пальцями / торкається моїх вуст, / пальцями, що пахнуть стервом – / бо вивертала / посеред поля / ворожі нутрощі** (1, с. 319); **Нехай буде на небі і на землі / тісно від нашого мовчазного крику, / видно на три покоління вперед / у чесному світлі ненависті** (1, с. 323). Мовомислення

К. Калитко алюзивне, образність ускладнена, домінують генитивні метафори.

Каскади оригінальних тропів бачимо в мовотворчості Павла Вишебаби, Олега Коцарева, Катерини Бабкіної, Світлани Поваляєвої. Тропи (метонімія, метафора, порівняння, епітет) немовби плавно перетікають один в одного чи виступають сегментами-ампліфікантами синкретичного словообразу: *Швидко очима район обмальовуємо / й бачимо – входять до нас передові Квітневі загони. // І сам Квітень сидить на бойовому транспорті, // Вітаємо його як визволителя* (1, с. 425); *На Донбасі міста не прокинуться від сирени, / їх покинули люди, як кров залишає вени, / їх відрізали скальпелем фронту супроти волі, / кожен з нас відчуває у тілі фантомні болі* (1, с. 435); *Тут країну зшивають голками крупнокаліберними* (1, с. 435); *Коли дзвін б'є на сполох, ударна хвиля – під дих, / навіть мертві з землі встають за своїх живих, / і як вони виють тоскно голосами нічних сирен* (1, с. 437); *Ракети ковзають моєю шкірою, / ніби ті дрібні рибки у теплих / буритинових водах Десни* (8, с. 11); *Мороз, вогкий мороз, сирени повітряної тривоги / Або тиша і чутно, як закипає мозок, / Як тіло боїться облоги* (8, с. 20); *Цього тижня грози ідуть, як на марші важка / броня* (8, с. 88). Про війну можна було написати лише так; лише відрізані скальпелем фронту міста, жаскі нічні сирени та крупнокаліберні голки, якими зшивають країну, та «передові Квітневі загони» здатні зліювати слова в жорсткий, жорстокий, рівно ж обнадійливий мілітарний дискурс. Інше слово з війни буде порожнім, фальшивим, штучним, бо, як образно узагальнила Мар'яна Савка, *куля повітряна / стала свинцевою. / Метафора – мертвою* (1, с. 350). Таких ракурсів образного мовомислення українська поезія ще не знала.

Мілітарне письмо Т. Матвіїва тяжіє до афористичності й актуалізованої аксіологічності. Часто смислові сегменти лаконічних верлібрів постають як каскади інтелектуальних розмислів: *Герої не вмирають! / а не герої? / той хто виповз на світ і обшпарився? / той хто не витримав ноші і впав? / той хто шукав але не там і не те?* (5, с. 164); *Повертатись час... / Довкіл роздвоєння світів. / На оманливе «тут» і справжнє «там»* (5, с. 171); *По однім боці барикад: / Вількенріди і Кочубеї. / О, дивна моя країно!* (5, с. 172); *Не драматизуй – життя скінченне. / І смерть тебе не омине. / Ліпше помри, як предки: не на перині, а з мечем у руці* (5, с. 175); *Коли падає небо і тремор в ногах – / ти дізнаєшся, чого в тобі більше: лайна чи гартованої сталі* (5, с. 175); *На східному фронті без змін: / смерть, руїна, трагедія. / Але в новинах: / цифри, статистика, лицемірство* (2, с. 178); *Війна – чудове насправді місце для спілкування з Богом. / Тут гулко лунає молитва, / а кожен постріл приносить Його відповідь* (5, с. 178). Формозмістова та

інтенційна палітра лапідарних сентенцій калейдоскопічна й різногранна, але без фальшивих «ізмів» (І. Павлюк), а сам автор – дивовижно «цілий чоловік» (за І. Франком), постновітній тип духовно-душевно-творчої особистості, символ Чину, мотивованості, патріотизму, жертвовності, взірць справжнього, попри війну, «проростання в майбутнє».

ВИСНОВКИ

Українське суспільство живе в концептуальному вимірі війни, що вже закарбувалася в мовосвідомості й культурі. Мілітарні тексти стали оперативно-емотивною реакцією на драматичні події. Поетичне висловлення позначене граничною безпосередністю в омовленні трагічного досвіду війни (й очима її безпосередніх учасників-самовидців з лінії вогню, і мільйонів звичайних українців, чиє життя розділилося на ДО і ПІСЛЯ). Перший спільний шок від збожеволілих свинцевих небес і геть не одіссейських сирен, спільний страх, спільний досвід болю і втрат, рівно ж радість за кожную прожиту мить і відблиск надії, часто омовлено в позірно хаотичних текстах, які, одначе, вражають глибиною переживання та непідробною поетичністю, актуалізують усталені та породжують нові концептуальні сенси й символічні прирощення. У більшості поетичних дискурсів **війна** вже традиційно усимволізовує смерть, горе, нещастя, страх, убивства, кров, а також духовну битву між добром і злом, що вербалізується однойменними лексемами й образними (часто несподіваними) експлікантами та імплікантами. У досліджуваних текстах простежуємо мілітарне лінгвальне тло, граничний натуралізм та інші образно-вербальні атрибути кривавого нутра війни. Актуалізовано й загальний концепт невимовності («слова померли») та браку релевантних слів і словообразів (мислеобразів) для експлікування окопної правди та ментального заціпеніння перших днів і тижнів війн. Феноменами новітнього образного мовомислення постають тропи та тропечні комплекси з мілітарним компонентом. У перспективі маємо на меті дослідити в лінгвокультурологічному плані мілітарні поетичні тексти концептосфери sakrum, зокрема на прикладі трьох Отченашів Великої війни авторства Л. Якимчук, К. Калитко та М. Савки. На цілісне й системне осмислення заслуговує збірка Павла Вишебаби «Тільки не пиши мені про війну» з оригінальною наскрізною актуалізацією саме мислеобразу **війна**: «тут слова запечені життєвим досвідом і підкріплені справою» (О. Ярмак).

АНОТАЦІЯ

Розділ наукової монографії присвячено лінгвопоетиці новітніх мілітарних, здебільшого поетичних, дискурсів, що є не тільки рефлексією та унікальною обсервацією тих чи тих подій, а передовсім

реалістичною художньою експлікацією (зчаста без шаблонних етичних фільтрів!) боротьби звичайних українців «за свій дім, землю, незалежність». Наголошено, що на тлі макабричного оскалу новітньої війни саме мистецтво з його місткими та проникливими мислеобразами стає своєрідною формою вписування в національну мовосвідомість і «проростання в майбутнє». Передовсім це поетичне слово – як найбільш згущене, експресивне, зі своєю специфікою, позаяк заряджене та просякнуте мілітарним духом і балансує на крихкій межі окопної правди, жаского натуралізму та вишуканої поетичності (**Я з тих які бачили / Теплі випари людських нутрощів / Солодку сукровицю незагоєних ран / Сонми вдоволених черв'яків; Коли дзвін б'є на сполох, ударна хвиля – під дих, / навіть мертві з землі встають за своїх живих**). Аналізовані тексти постають як квінтесенція думок та емоцій, інспірованих спершу збройним протистоянням на Донбасі, головно мовотворчість Бориса Гуменюка та Тараса Матвіїва, та широкомасштабним вторгненням 2022 року, ілюстративним матеріалом тут слугує третя частина антології «Війна 2022», передовсім тексти Ліни Костенко, Катерини Калитко, Василя Махна, Павла Вишебаби, Катерини Міхаліциної, Юлії Мусаковської, Олександра Ірванця, Анатолія Дністрового, спорадично – інших авторів, зокрема Марії Матіос.

Мілітарну мовотворчість розглядаємо як знаковий охудожнений документ людського переживання війни, різногранно відрефлексовуємо в лінгвостилістичних категоріях з урахуванням широкого контекстного оточення та низки екстралінгвальних чинників, простежуємо механізми розгортання образних конструктів (**У мене замість пульсу – заряджений магазин. / Замість серця – високоточна ненависть**).

Зроблено узагальнення, що в багатьох поетичних контекстах домінує спеціальна лексика (масиви мілітаризмів і соціальних діалектизмів – сленгізмів) і розмовна мова, обмаль вишуканих образів і тропів, хоча подекуди в строгий дискурс війни вриваються поетичні згустки (а на зміну дню **небо викотить на позицію крупнокаліберну гармату місяця; земля і небо заїдаються кров'ю; а вибух був – як жовта хризантема, /що на пів неба раптом розцвіла; країну зшивають голками крупнокаліберними**). Постульовано, що відсутність високоестетичних словообразів і метафор, граничний натуралізм – це не дискурсивні спецефекти, а релевантні вербальні експресеми, аксіологеми та мислеобразні пасажі очевидців страшної війни.

Література

1. Баран Є. Карфаген має бути зруйновано : авторська колонка. Буквоїд. URL: <http://bukvoid.com.ua/column /2015/12/28/101338.html>.

2. Голобородько К. Ідіостиль Олександра Олеся : лінгвокогнітивна інтерпретація. Харків : Харківське історико-філологічне товариство, 2010. 527 с.
3. Джулайко Т. Належати війні : рецензія. URL: <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2014/12/02/074516.html>.
4. Зелінський А. Соняхи : тільки любов здатна на перемогу! Духовність на час війни. Львів : Видавництво Старого Лева, 2015. Т. I. 128 с.
5. Клімакін Є. Передмова. *Війна 2022 : щоденники, есеї, поезія : антологія*. Львів : Видавництво Старого Лева; Варшава : «Нова Польща», 2023. С. 13–14.
6. Кралюк П. Очима людини, що дивилася в очі смерті : рецензія на книгу Бориса Гуменюка «Вірші з війни». URL: <http://portala4.pl.ua/kultura/knyhu/2228-ochyma-liudyny-shcho-dyvylasia-v-ochi-smerti-retsenziia-na-knyhu-borysa-humeniuka-virshi-z-viiny>.
7. Огар А. Вербалізація концепту *ВІЙНА* в сучасному художньому дискурсі. *Рідне слово в етнокультурному дискурсі* : зб. наук. праць. Дрогобич, 2019. С. 38–47.
8. Пастух Т. «Вірші бачили все...» : рецензія. ЛітАкцент. URL: <http://litakcent.com/2015/12/23/virshi-bachyly-vse/>.
9. Поліщук Я. Реактивність літератури. Київ : Академвидав, 2016. 192 с.
10. Слабошпицький М. Велика війна 2014... : Україна : виклики, події, матеріали. Київ : Ярославів Вал, 2015. 320 с.
11. Слапчук В. Війна як дискурс : рефлексія. ЛітАкцент. URL: <http://litakcent.com/2015/02/17/vijna-jak-dyskurs/>.
12. Соловей О. Війна і вірші : рецензія. Буквоїд. URL: <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2014/12/04/073709.html>.
13. Стецик М. Поезія війни в лінгвістичному вимірі. *Рідне слово в етнокультурному дискурсі* : зб. наук. праць. Дрогобич : Посвіт, 2017. С. 342–352.
14. Стецик М., Волощук І. «Побудь, мій Боже, отут зі мною». Художній дискурс війни крізь призму сакрального. *Дивослово*. 2019. № 1. С. 51–57.
15. Стецик М. С. Традиційна поетична лексика в мілітарному контексті (на матеріалі художніх дискурсів Бориса Гуменюка). *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологічні науки» (мовознавство)*. 2022. № 17. С. 121–126.
16. Теремко В. «...Жив і горів разом зі своєю країною» : передмова. *Борис Гуменюк. Блокпост : Вірші. Новели. Публіцистика*. Київ : ВЦ «Академія», 2016. С. 5–6.

Довідкова література

ЕССКУ – Енциклопедичний словник символів культури України / за заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, В. В. Куйбіди. Вид. 5. Корсунь-Шевченківський : ФОП Гавришенко В. М., 2015. 912 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Війна 2022 : щоденники, есеї, поезія [Текст] : антологія. Львів : Видавництво Старого Лева; Варшава : «Нова Польща», 2023. 440 с.
2. Гуменюк Б. Вірші з війни : поезії. Київ : Ярославів Вал, 2015. 136 с.
3. Гуменюк Б. Блокпост : Вірші. Новели. Публіцистика. Київ : ВЦ «Академія», 2016. 336 с.
4. Костенко Л. Записки українського самашедшого. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2011. 416 с.
5. Матвіїв Т. Мої думки. Ритмопроза. Львів : Колір ПРО, 2022. 184 с.
6. Матвіїв Т. Мої думки. Проза. Львів : Колір ПРО, 2023. 264 с.
7. Матіос М. Мамі. Драма на шість дій. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА, 2023. 288 с.
8. Поваляєва С. Мінлива хмарність з проясненнями. Вірші. Київ : Віхола, 2022. 192 с.
9. Фертіліо Д., Пономарева О. Люди і кіборги : документальна театралізована оповідь на шану України. Київ : Пульсари, 2017. 64 с.

Information about the authors:

Stetsyk Mariia Stepanivna,

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of the Ukrainian Language

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

24, Ivana Franka st., Drohobych, Lviv region, 82100, Ukraine

Stetsyk Anastasiia Volodymyrivna,

Student at the Department of Journalism

Ivan Franko National University of Lviv

1, Universytetska st., Lviv, 79000, Ukraine